

Конкурентоспроможність України у залученні ПІІ з ЄС серед країн ЦСЄ і СЕП

В статті проаналізовано сучасний стан іноземної інвестиційної діяльності в економіці України в розрізі інтеграційних угруповань, таких як ЄС і СЕП. Визначено конкурентні переваги України у залученні ПІІ. Наведено досвід країн ЦСЄ у залученні ПІІ, а також розглянуто позитивні і негативні наслідки від їх залучення.

In the article was analyzed the modern status of the foreign investing activity in the economy of Ukraine at the view of internationals grouping e. g. EU and CES. It was defined the competing advantage of Ukraine with the joining of FDI. It was taken as an example the experience of the countries of CEE with the joining in FDI and also it was examined the positive and negative side of its joining.

Не слід однозначно говорити, що основними проблемами низької інвестиційної активності в Україні з боку країн ЄС є відсутність внутрішніх чинників для залучення ПІІ. На нашу думку, однією з головних причин цьому є висока конкуренція на отримання ПІІ з боку країн ЦСЄ.

Метою статті є проаналізувати конкурентні переваги України у залученні ПІІ з країн ЄС, а також визначити позитивні і негативні наслідки від ПІІ на прикладі країн ЦСЄ.

У країнах ЦСЄ, що у 2004 р. приєдналися до ЄС¹, пряме іноземне інвестування (ПІІ) активізувалося ще у 90-х роках внаслідок позитивних очікувань від економічних реформ, включення у процеси регіональної інтеграції, підтримку цих процесів з боку ЄС. Накопичений обсяг ПІІ у цих десяти країнах (ЄС-10) зріс з 2,5 млрд. дол. США. наприкінці 1990 р. до 97,7 млрд. дол. США. - наприкінці 2000 р. За 2001-2005 рр. обсяги ПІІ збільшилися у 2,74 разів до 267,4 млрд. дол. США (табл.1). Найбільший обсяг ПІІ залучили Польща, Угорщина, Чеська Республіка (біля 75% ПІІ, накопичених у ЄС-10). Ці країни є лідерами у проведенні ринкових реформ серед країн ЄС-10, раніше за усіх досягли фінансової стабільності та перебороли трансформаційний спад економіки.

Таблиця 1

Накопичений обсяг ПІІ в країнах ЄС-10*

Країни	На кінець року, млрд. дол. США				На душу населення на кінець 2004р., дол. США
	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	
ЄС-10 всього	2,5	97,7	190,1	229,7	3100
Чеська Республіка	1,4	21,6	45,3	56,4	5529
Угорщина	0,6	22,8	48,3	60,3	5970
Польща	0,1	34,2	55,3	61,4	1607
Інші країни ЄС-10	0,4	19,1	41,2	51,6	3307

* Розраховано за даними ЮНКТАД та Eurostat

¹ Датою вступу цих країн (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Латвія, Литва, Естонія, Мальта, Кіпр) до ЄС вважається 1 травня 2004 р.

Конкуренцію у залученні інвестицій здійснюють країни учасники ЄСП. Основною причиною незначного надходження ПІІ в економіку країн ЄСП є несприятливий інвестиційний клімат, а саме: слабкий банківський сектор, низька правова дисципліна, непередбачуваність економічної і політичної ситуації (табл. 2).

Таблиця 2

Накопичені ПІІ в країнах ЄСП станом на кінець 2005р.*

Країна	На початок року, млрд. дол. США				Накопичені ПІІ на душу населення (2005 р.), дол. США
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	
Україна	3,9	7,5	9,2	16,4	194
Росія	52,9	70,9	96,7	122,3	1177,4
Білорусія	1,3	1,9	2,1	2,5	208
Казахстан	10,1	17,6	22,4	25,2	1503
Всього ЄСП	68,2	97,9	130,4	166,4	3082,4

* Розраховано за даними ЮНКТАД та Eurostat

Країною, що найбільшою мірою просунулася в залученні іноземних інвестицій, є Казахстан. Основною формою залучення капіталу в республіку є спільні підприємства з 100% іноземним капіталом, в нафтогазовому секторі. Проте основні загрози з боку інвесторів викликають постійні зміни податкового навантаження у бік збільшення. У Білорусії ПІІ стримуються відсутністю інтересу до них з боку керівництва країни, а також гранично високим рівнем централізації держави і економічних інститутів. Іноземні інвестиції переважно спрямовані в торгівлю, громадське харчування і зв'язок.

В Росію надійшло ПІІ в 2005 р. на суму 14,6 млрд. дол. США у відсотках до ВВП склало менше 3% тоді як наприклад в Польщі цей показник становив 4,9.

73% всіх ПІІ в Росію були направлені з країн ЄС, де основними інвесторами є Люксембург, Кіпр, Нідерланди, Великобританія, Німеччина, Франція загальна сума інвестицій яких склала 36,2 млрд. дол. США.

Більше 50% ПІІ в Казахстані направлені з країн ЄС, де основними інвесторами є Великобританія, Нідерланди, Італія, Франція Німеччина. Половина інвестицій спрямована в гірничодобувну промисловість (в видобуток сирої нафти та переробку газового конденсату), в обробну промисловість 10% від всіх ПІІ, по операціям з нерухомістю, аренда і послуги підприємствам - 20%.

Виходячи з попередньої причини для всіх країн ЄСП актуальна проблема подолання технічного і технологічного відставання, рішення якої неможливе без участі міжнародних компаній та залучення ПІІ.

Можна сказати, що країни ЄСП хоч і залучають інвестиції переважно з країн ЄС проте за своєю направленістю вони значно відрізняються, таким чином, не створюють велику конкуренцію у залученні ПІІ для України.

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн ЄС*, млн. дол. США

	Обсяги прямих інвестицій на кінець періоду		
	2004 р.	2005 р.	01.07.2006
Всього по країнах ЄС	4946,3	11997,8	13544,5

* Розраховано за даними держкомстат України

Обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС на 01.01.2006 становив 11746,3 млн.дол. США, що складає 71,7% загального обсягу інвестицій в Україну (на 01.01.2005 – 4946,3 млн.дол., 54,7%).

Головними країнами-інвесторами, на які припадає 88,2% загального обсягу інвестицій з ЄС, є Німеччина – 5505,5 млн.дол. (46,9% загального обсягу інвестицій з країн ЄС), Кіпр – 1562,0 млн.дол. (13,3%), Австрія – 1423,6 млн.дол. (12,1%), Сполучене Королівство – 1155,3 млн.дол. (9,8%), Нідерланди – 721,8 млн.дол. (6,1%).

Найбільш інвестиційно привабливими в Україні є такі види економічної діяльності:

- для Німеччини: металургія та оброблення металу – 713,4 млн.дол., хімічна та нафтохімічна промисловість – 145,7 млн.дол., харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 103,0 млн.дол., виробництво інших неметалевих мінеральних виробів – 75,3 млн.дол.;
- для Кіпру: оптова торгівля і посередництво у торгівлі – 332,0 млн.дол., операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – 242,9 млн.дол., фінансова діяльність – 155,7 млн.дол.;
- для Австрії: фінансова діяльність – 400,0 млн.дол., оптова торгівля і посередництво у торгівлі – 60,8 млн.дол.;
- для Сполученого Королівства: оптова торгівля і посередництво у торгівлі – 196,2 млн.дол., операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – 128,5 млн.дол., фінансова діяльність – 104,9 млн.дол., транспорт та зв'язок – 99,5 млн.дол., будівництво – 98,1 млн.дол., машинобудування – 82,7 млн.дол., харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 67,9 млн.дол.;
- для Нідерландів: харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 305,5 млн.дол. (42,3%), оптова торгівля і посередництво у торгівлі – 98,1 млн.дол. (13,6%).

Таблиця 4

Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн СЕП*, млн. дол. США

Країна	Обсяги прямих інвестицій на кінець періоду		
	2004р.	2005р.	01.07.2006
Білорусія	13,2	19,1	16,4
Казахстан	0,4	3,7	3,9
Росія	457,5	799,7	906,8
Всього з країн СЕП	471,1	822,5	927,1

* Розраховано за даними держкомстат України

Інвестиції в економіку України з країн ЄЄП склали на кінець 2005 р. 822,5 млн. дол. США (7% від загального обсягу ПІІ). Основним інвестором є Росія на, яку припадає 97% всіх інвестицій з країн ЄЄП. Основними інвестиційно привабливими галузями для країн ЄЄП є:

- для Росії: обробна промисловість 174,6 млн. дол. США станом на 1 півріччя 2005 р. (189,5 на початку 2006 р. млн. дол. США), сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги 16,2 млн. дол. США (15 млн. дол. США), оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами та послуги з ремонту 56,5 млн. дол. США (44,5 млн. дол. США), транспорт і зв'язок 75,9 млн. дол. США (71,4 млн. дол. США), фінансова діяльність 71,8 млн. дол. США (24,1 млн. дол. США) операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам 74,9 млн. дол. США (73,6 млн. дол. США), охорона та соціальна допомога 104,4 млн. дол. США (103,2 млн. дол. США), нерозподілені за видами економічної діяльності обсяги ПІІ 244,5 млн. дол. США (207,4 млн. дол. США);

- для Білорусії: добувна промисловість 6,2 млн. дол. США (5,4 млн. дол. США), обробна промисловість 2,4 млн. дол. США (2,3 млн. дол. США), транспорт і зв'язок 2,2 млн. дол. США (2,2 млн. дол. США), охорона здоров'я та соціальна допомога 3,4 млн. дол. США (7,1 млн. дол. США);

- для Казахстану: будівництво 3 млн. дол. США (3 млн. дол. США), обробна промисловість 0,6 млн. дол. США (0,5 млн. дол. США)

Аналіз галузевої структури інвестицій в економіку України показує, що більш раціональними є інвестиції з країн ЄС, які направлені в основному в оброблювану промисловість, з країн ЄЄП також велика частка ПІІ направлена в оброблювану промисловість 174,6 млн. дол. США проте 60% цієї суми спрямовані у виробництво коксу, продуктів нафтопереробки, що призвело до майже повної втрати Україною нафтопереробної галузі. Інвестиції з країн ЄЄП в економіку України значно менші ніж з країн ЄС, що свідчить про переорієнтацію коопераційних зв'язків з російського напрямку на ЄС. Країни ЄЄП самі потребують значних інвестицій з країн ЄС, а отже майже повністю залежать від неї в отриманні фінансової допомоги. Така залежність не завжди приносить ефективні результати.

Отже, для забезпечення інвестиційної безпеки України потрібно проаналізувати позитивні і негативні наслідки залучення ПІІ у країнах ЦСЄ.

Накопичений обсяг ПІІ в Україні є значно меншим при майже однакових стартових умовах реформ. Важливо проаналізувати досвід ПІІ та діяльності ТНК у Польщі, Чеській Республіці, Угорщині до вступу і під час перебування у ЄС, *використати позитивні і мінімізувати негативні наслідки*, що супроводжують ПІІ.

Позитивними наслідками ПІІ у країнах ЄС-10 є:

1. *Підвищення продуктивності праці на підприємствах, контрольованих іноземними інвесторами.* Наприклад, в Польщі за 1997-2003 рр. на таких підприємствах продуктивність порівняно з іншими була у 2 рази вищою, особливо в сфері транспорту, складування та зв'язку (майже в 5 разів), в будівництві та обслуговуванні нерухомості (майже в 3 рази).

2. *Сприяння формуванню раціональної структури національної економіки.* Наприклад, в обсязі накопичених у промисловості Угорщини ПІІ частка інвестицій у автомобілебудування, випуск транспортного обладнання, електронних та електричних приладів у 1998р становила 44%, у 2004р. - 51%, у промисловості Чеській Республіці частка ПІІ, спрямованих у машинобудування, збільшилась з 34% до 40%. В Україні ж інвестиції у машинобудування склали 17,6%, переважають інвестиції у низько технологічний сектор - металургію та оброблення металу, харчову та добувну галузі.

3. *Підвищення експортного потенціалу.* Нарощувалися обсяги експорту підприємств з іноземними інвестиціями. Наприклад, в Польщі за період 1994-2003 рр. обсяг експорту підприємств з іноземними інвестиціями збільшився в 7 разів, тоді як загальний експорт збільшився у

2,1 рази. У 2004р. частка експорту підприємств з іноземними інвестиціями в обсязі польського експорту склала 56,7%.

4. *Поліпшення технологічної структури експорту.* За даними СОТ, за 1994 – 2004 рр. частка продукції машинобудування в експорті Чеської Республіки збільшилась з 29% до 51%, Угорщини - з 25% до 62%, Польщі - з 20% до 39% (в Україні ця частка становить 13%). В експорті країн ЄС-10 зростає частка високотехнологічної продукції (точних і оптичних приладів, продукції авіаційної, телекомунікаційної і комп'ютерної індустрій, фармацевтики тощо). За даними Eurostat в Чеській Республіці частка такої продукції за 1999-2004 р. зросла з 7,8% до 13,5%, в Угорщині - з 19,4% до 24,6%.

5. *Збільшення обсягів НДДКР в сфері високих технологій.* В Польщі іноземними ТНК засновані 40 наукових центрів, створено 4,5 тис. робочих місць. Центри спеціалізуються в сфері автомобілебудування, електрообладнання, інформаційних і комунікаційних технологій, фармацевтики, авіації. Інвестують НДДКР корпорації Samsung, IBM, Motorola, Delphi, Siemens, Pratt & Whitney, General Electric. General Electric у 2000 р. спільно з варшавським інститутом авіації створила Engineering Design Center, що розробляє реактивні двигуни. Обсяг інвестицій у центр становив 50 млн. євро, роботою забезпечено 150 спеціалістів. Функціонує 14 ІТ сервіс-центрів за участі корпорацій HP, IBM, VOLVO, GlaxoSmithKline, що створили 3,2 тис. робочих місць.

6. *Поширення аутсорсингу, котрий полягає у перенесенні фінансово-бухгалтерської діяльності ТНК за кордон.* Корпорації IBM, Lufthansa, Maersk, Philips and Accenture та інші створили 45 таких бізнес-центрів в Польщі і 6,5 тис. робочих місць.

7. *Зростання рівня зайнятості.* У 2004 р. іноземними інвесторами створено 14,8 тис робочих місць в Польщі, що на 32% більше ніж у 2003 р. У 2005 р. створено 24,1 тис. робочих місць. Загалом відомо, що іноземні ТНК створили понад 1 млн. робочих місць в Польщі.

8. *Підвищення кваліфікації працівників.* Велика кількість іноземних ТНК створюють багатоступеневі системи тренінгів для співробітників у країнах ЄС-10.

Негативні наслідки діяльності ТНК можна віднести до системних, які пов'язані з відкритістю економіки, кон'юнктурою ринку, конкурентною боротьбою. Наприклад, IBM у 2003р. перевело виробництво жорстких дисків з Угорщини до КНР, де рівень зарплати на 75% менший (3,7 тис. угорських працівників залишилися без роботи).

Внаслідок підвищення технологічного рівня відбувається вивільнення працівників. Наприклад, польська фармацевтична компанія "Polfa" була придбана британською ТНК Glaxo Smith Kline, яка здійснила автоматизацію виробництва. Чисельність працівників за шість років після приватизації скоротилася з 1497 до 891осіб., хоча умовами приватизації передбачалося збереження 1400 робочих місць.

Прикладом недобросовісної поведінки ТНК є придбання у 1998 р. компанією Boeing чеської компанії Aero Vodochody. Після отримання компанією Boeing більшості місць у правлінні чеської компанії остання лишилася без експортних замовлень на літаки L-159В, а Boeing просував однотипний літак Т-45 Goshawk, що виробляється у США.

Висновки та пропозиції.

1. Залучення ПІІ та діяльність ТНК у нових країнах ЄС мало переважно позитивні наслідки. Позитивні наслідки виявилися у зростанні зайнятості та рівня кваліфікації працюючих на підприємствах з іноземними інвестиціями, у підвищенні технологічного рівня та експортного потенціалу національних економік, у збільшенні обсягів НДДКР в сфері високих технологій, у зростанні позитивного сальдо платіжного балансу. Негативні наслідки були пов'язані з відкритістю економіки, кон'юнктурою світового ринку, конкурентною боротьбою. Вони полягали у переведенні зарубіжними ТНК виробництв із країн ЄС-10 в країни з більш вигідними для ТНК умовами, у скороченні робочих місць на основі НТП, в усуненні місцевих підприємств як конкурентів ТНК. Були також випадки пасивності у відстоюванні національних інтересів з боку місцевої влади, яка не наполягала на виконанні приватизаційних умов.

2. Збільшенню обсягів ПІІ сприяла увага країн ЄС-10 до поліпшення інвестиційного клімату, що забезпечується сталістю правової бази, відносно невисоким рівнем податків, наявністю кваліфікованої робочої сили, розвиненістю інфраструктури, високим ступенем лібералізації економіки, підтримкою НДДКР з боку держави.

3. Порівняно незначний рівень прямого іноземного інвестування економіки України пов'язаний з вадами інвестиційного клімату, котрий характеризується: відсутністю сталої нормативно-правової бази; низьким рівнем корпоративної культури; високим ступенем корупції; затягуванням судової реформи, спрямованої у тому числі на захист прав інвесторів; затягуванням прийняття змін до законів, що забезпечують захист прав на інтелектуальну власність; заморожуванням положень Закону України "Про інноваційну діяльність" щодо пільгового оподаткування пріоритетних видів інноваційної діяльності.

3. З метою запобігання можливих негативних наслідків від діяльності ТНК в економіці України доцільно:

- вдосконалювати механізм приватизації, що передбачає включення у договори приватизаційних умов, виконання яких має жорстко контролюватися з боку ФДМ України;
- розробити стратегію взаємодії України з ТНК, яка має враховувати досвід залучення приватного капіталу у національні підприємства, виходячи з економічних пріоритетів, концепції структурної перебудови національної економіки, Стратегії національної безпеки України;
- поліпшувати інвестиційний рейтинг України з метою залучення потужних ТНК із позитивною світовою репутацією та серйозними і довгостроковими намірами щодо ведення бізнесу в державі та нейтралізації притоку недобросовісних іноземних інвесторів.